

Posudek disertační práce

Mgr. M. Trojanové

Kříž královny Dagmar

FF UK, Ústav pro dějiny umění

Disertační práce obsahuje 144 stran: Úvod, kapitoly s názvy: Popis kříže královny Dagmar, Datace a provenience kříže královny Dagmar, Ikonografický rozbor kříže královny Dagmar, Ochrana před zlem, Historie kříže královny Dagmar a Závěr. Součástí disertační práce je seznam literatury a pramenů (s. 145–166) a barevná obrazová příloha.

Autorka začíná svou práci takto: „Středobodem předkládané práce je drobný emailem zdobený relikviářový kříž, dnes známý jako kříž královny Dagmar, který je jednou z nejhodnotnějších středověkých umělecko-řemeslných památek a zároveň hmatatelným svědectvím vztahu mezi západními zeměmi a Byzantskou říší“ (s. 1). Úvod je dále rozdělen na části, pojednávající o osobnosti královny Dagmar, obecně o kříži, jeho nalezení, obsahuje základní přehled literatury a shrnutí. M. Trojanová ve shrnutí konstatuje: „Základním rysem všech příspěvků ke studiu Dagmařina kříže se zdá být značná nesourodost názorů na něj. Neshody panují na poli datace, provenience a v neposlední řadě je zpochybněn i jeho vlastník. Mnoho nevyřešených otázek je též v okolnostech jeho cesty do Dánského království. V podstatě žádný ze jmenovaných autorů se nevěnuje ikonografickému rozboru kříže, natož otázce jeho funkce či celkového významu“ (s. 17). Již jen z této části práce vidíme, že se M. Trojanová poctivě seznámila s literaturou a vytvořila celkový obraz výzkumu kříže královny Dagmar. Zde je ovšem třeba poznamenat, že autorka si nevytyčila konkrétní cíl vlastního bádání. To, že vědci mají různé názory na tuto památku byzantského umění, není nic neobvyklého, ale disertační práce jako každá kvalifikační práce by měla obsahovat konkrétní cíl. Jelikož cíle nejsou jasně stanoveny, můžeme se domnívat, že autorka chce objasnit všechno, co se nepovedlo objasnit vědcům jako N. P. Kondakov, N. M. Petersen, K. N. Ciggaar a dalším. Ikonografický rozbor kříže nemůže být cílem, je ale prostředkem, metodou, kterou vědec volí, když ji potřebuje v rámci stanoveného úkolu. To, že ikonografický rozbor v dosavadní literatuře chybí, není nedostatkem předchozích prací.

Součástí 3. kapitoly je rozbor dosavadního stavu bádání (s. 24–27), zde autorka z části opakuje totéž, co vyslovila na s. 9–16 (v Základním přehledu literatury). Z metodologického hlediska je třeba takové uspořádání práce upravit.

Následující část práce s názvem Vlastní rozbor kříže královny Dagmar (s. 30) M. Trojanová začíná větou: „Při bližším pohledu velmi rychle zjistíme, že Dagmařin kříž není dílo zanedbatelné kvality“. Autorka ovšem na první stránce uvedla, že kříž „je jednou z nejhodnotnějších středověkých umělecko-řemeslných památek“, kvalitu kříže také nikdo nikdy nezpochybnil. Dále M. Trojanová podrobně popisuje památku, na základě stylistického rozboru konstatuje disproporci v zobrazení hlavy a těla Krista. Zde bych doporučila pečlivě volit výrazy, M. Trojanová píše, např. že „ukřížovaný“ působí „nemotorně“ (s. 32), že „Kristova hlava poukazuje ... na zapojení člověka do spasného díla“ (s. 32). Stylistický rozbor má krátký závěr: „I přes určité nesouměrnosti je Dagmařin kříž prací velice kvalitní. Pečlivě provedenou a od počátku promyšlenou“. Znovu podotýkám, že toto tvrzení bylo výchozím bodem výzkumu. Když se jedná o jednu z nejlepších památek byzantského umění, není nutno konstatovat, že práce byla provedena pečlivě a že umělec si ji dopředu promyslel.

Dále autorka provádí komparativní část výzkumu a porovnává kříž královny Dagmar s řadou jiných památek byzantské ekumeny. Ve shrnutí M. Trojanová konstatuje „...jedná se nepochybně o produkt byzantský. Tomu odpovídá nejen jeho celkový charakter, ale také blízkost k několika emailovým artefaktům byzantského původu“. Níže na stránce autorka opakuje ještě jednou: „Byzantský původ Dagmařina kříže potvrzuje též charakter ornamentální výzdoby“. Dále: „Jednoznačně byzantský původ má také geometrický dekor...“ (s. 44). Toto M. Trojanová zpečetila na konci shrnutí znovu: „Lze tedy uzavřít, že Dagmařin kříž je dílo byzantské“ (s. 45). Tato tvrzení, obzvláště v tak velkém množství, jsou zcela nadbytečná, jelikož kříž byzantskou památkou je a tuto otázku nebylo nutno zkoumat.

Ikonografický rozbor je dalším krokem M. Trojanové. Zde autorka uvádí: „Vzhledem k ne zcela uspokojivým výsledkům dosavadního bádání se podrobný rozbor jeví ještě naléhavějším. Na jeho základě bude možné nejen konstatovat, že dílo je východní provenience, ale také přesněji určit jeho původ...“. M. Trojanová ale už určila byzantskou provenienci kříže, dokonce vyslovila předpoklad, že dílo vzniklo v Konstantinopoli. Pravděpodobně zde autorka chce svůj předchozí závěr ověřit.

V souvislosti s ikonografickou analýzou autorka práce poznamenává, že kříž je enkolpiem a věnuje se vysvětlení tohoto pojmu. Zastávám názor, že disertační práce je určena pro odborníky, kterým není nutno vysvětlovat, že enkolpia jsou „veškeré artefakty, které se na

řetízku či šňůrce zavěšovaly na krk...“ (s. 46) či že „Enkolpia mohou být vyrobena z nejrůznějších materiálů...“ (s. 47). Ikonografický rozbor zabírá mnoho stran textů. Výsledkem tohoto bádání jsou vícekrát opakované teze: „Na základě ikonografického rozboru lze s jistotou říci, že Ukřižování Krista na Dagmařině kříži zcela odpovídá východním, potažmo byzantským zobrazením“ (s. 85). Dále pak: „Z ikonografického rozboru vyplývá, že celek i detaily obrazu Deésis na Dagmařině kříži náleží svým pojetím do oblasti východní“ (s. 106). Ještě jednou: „Kříž královny Dagmar představuje z hlediska ikonografického jeden z nejzajímavějších exemplářů východního, potažmo byzantského umění“ (s. 110). A znovu: „Jak vyplývá z předloženého ikonografického rozboru obrazů obou stran Dagmařina kříže, bez větších výhrad odpovídají východní ikonografii, velice pravděpodobně přímo byzantské“ (s. 113).

V disertační práci, která je věnována byzantskému umění, bych též nedoporučovala vysvětlovat takové pojmy jako Deésis. Tato fakta jsou odborníkům zcela zřejmá. Nadbytečné jsou též věty typu: „I přes své poměrně malé rozměry jsou scény na něm pojaty s velkou pečlivostí a smyslem pro detail...“ (s. 110–111). Pokud se jedná o památku emailovou, je samozřejmostí, že autor byl pečlivý a měl smysl pro detail, v opačném případě by v této vzácné oblasti nemohl působit. Pojednání o enkolpiu jako ochraně před zlem bych rovněž do textu nezařazovala, jelikož fakt, že závěsný kříž měl ochrannou funkci, je všeobecně známý.

Závěr práce, který obsahuje cca 3 stránky, má podobný charakter jako samotná práce. Tuto část autorka začíná slovy: „V předkládané práci jsem se pokusila o komplexní pohled na drobné emailové křížové enkolpion, dnes známé jako kříž královny Dagmar“ (s. 141). Zde se dozvídáme, že cílem disertační práce byl pravděpodobně onen komplexní pohled, jehož velkou součástí se stala stylistická a ikonografická analýza. Zde je na místě zdůraznit, že když např. Kondakov kříž viděl, bylo mu jasné, že se jedná o byzantskou památku, a to byl právě důvod, proč tyto rozborů v dosavadní literatuře chyběly – nebylo nutno toto tvrzení dokazovat. Závěr, který zní: „Úhrnem lze konstatovat, že Dagmařin kříž je jeden z nejkrásnějších příkladů středověkého uměleckého řemesla – po stránce stylově-formální je kvalitní ukázkou byzantského emailu první poloviny 12. století, zcela vyniká svým výjimečným ikonografickým programem, je předmětem, který ilustruje, jakým způsobem bylo takovýchto osobních artefaktů užíváno. ... Dagmařin kříž slouží nejen jako osobní předmět chránící svého majitele, ale tento národní poklad se stal de facto dánským pokladem“ (s. 143–144), nepřináší v odborném světě nic nového.

Závěrem musím konstatovat, že si Mgr. M. Trojanová nestanovila konkrétní cíl svého bádání. Z citovaného textu vyplývá, že jejím úkolem byl „komplexní pohled“ na drobný emailem vyzdobený kříž, jehož byzantský původ byl zcela jasný, ale jehož datace se různila. M. Trojanová ještě jednou konstatuje byzantský původ kříže. V otázce datace M. Trojanová vyslovuje předpoklad, že dílo vzniklo v první polovině 12. století. Metodologicky je práce nevyvážená, argumentace nemá žádnou strukturu, posuzované dílo nemá vědecký přínos. Autorka ovšem přečetla velké množství literatury, zcela splnila formální požadavky, má kultivovanou češtinu. M. Trojanová též připravila barevnou obrazovou přílohu. Bez ohledu na tato dílčí pozitiva předložená disertační práce nesplňuje požadavky, kladené na disertační práci, a proto ji nedoporučuji k obhajobě a předběžně ji klasifikuji jako neprospěla. Doporučila bych autorce přepracování: především vytyčení konkrétního cíle, čímž nemůže být metoda – stylistická nebo ikonografická analýza.

PhDr. Julie Jančárková, Ph.D.

V Praze, 3. 9. 2020